

■ **Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου**
Organizing Committee

Z o e G a v r i i l i d o u
A n g e l i k i E f t h y m i o u
E v a n g e l i a T h o m a d a k i
Penelope Kambakis-Vougiouklis

■ **Γραμματειακή Υποστήριξη**
Secretarial Support

Ioannis Anagnostopoulos
Maria Georganta
Polyxeni Intze
Nikos Mathioudakis
Lidija Mitits
Eleni Papadopoulou
Anna Sarafianou
Elina Chadjirapa

■ **ISBN 978-960-99486-7-8**

■ **Τυπογραφική επιμέλεια**

Νίκος Μαθιουδάκης
Ελένη Παπαδοπούλου
Ελίνα Χατζηπαπά

■ **Σχεδιασμός εξώφυλλου**

Νίκος Μαθιουδάκης

■ **Copyright © 2012**

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Democritus University of Thrace

Εργαστήριο Σύνταξης, Μορφολογίας, Φωνητικής, Σημασιολογίας, *+Μόρφωση* ΔΠΘ
Laboratory of Syntax, Morphology, Phonetics, Semantics, *+MorPhoSE* DUTH

Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας
International Conference of Greek Linguistics

www.icgl.gr

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Βαρβάρα Δημοπούλου δ.φ.
Διαπολιτισμικό Γυμνάσιο Α' Αθήνας
Barbara.Dimopoulou@gmail.com

ABSTRACT

The aim of this paper is to provide evidence of the claim that idioms should be considered as a form of interaction between human perceptual and linguistic system. The evidence comes from Modern Greek and the semantic field of nature. The examples are grouped together on the basis of their meaning and form abstract systems of schemata or hierarchies in mental lexicon. In this aspect, idioms are seen as complex mechanisms, firstly with a conceptual character and then with a linguistic one, and dealt with as linguistic expression of subject cognitive schemata that shape a good deal of everyday notions.

Λέξεις κλειδιά: ιδιωτισμοί, γνωστική θεμελίωση, εννοιακά πεδία, εννοιολογικές μεταφορές, εννοιολογικές μεταωνυμίες, συστήματα, ιεραρχίες.

1. Εισαγωγή

Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του άρθρου βρίσκονται οι κλειστοί συνδυασμοί λέξεων, δηλαδή οι λεξιλογικές ακολουθίες με λίγο – πολύ δεσμευτικό χαρακτήρα ως προς τη συνεμφάνιση των μελών τους (στερεοτυπία), πολλές από τις οποίες (και οι πιο ενδιαφέρουσες) παρουσιάζουν και το επιπρόσθετο, διαβαθμισμένο γνώρισμα της σημασιακής απόκλισης από την κυριολεξία, χαρακτηρίζονται δηλαδή από ιδιωματικότητα. Το πλήθος και η ποικιλία τέτοιων εκφράσεων σε κάθε γλώσσα – άρα και στην κοινή Νέα Ελληνική – είναι δεδομένα, γι' αυτό χρειάζεται εξ αρχής να διευκρινιστεί ότι η παρούσα ανάλυση αφορά μόνο σε φράσεις που προκύπτουν ως αποτελέσματα της δράσης των εννοιολογικών μηχανισμών της μεταφοράς και της μεταωνυμίας.

Ειδικότερα, τα δείγματα φράσεων που μελετώνται στο άρθρο προέρχονται από το corpus νεοελληνικών στερεοτύπων που συνέλεξε η γράφουσα κατά τα έτη 1999-2004 με πηγές τα κυριότερα λεξικά της Κοινής Νεοελληνικής, το λεξικογραφικό αρχείο της Βιβλιοθήκης Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέρος του ημερήσιου και περιοδικού τύπου και, σποραδικά, προφορικές συζητήσεις, από τις οποίες κρατήθηκαν σημειώσεις. Βασικό κριτήριο για τη συγκέντρωση του υλικού στάθηκε αφενός η φραστική δομή και η παγίωση και αφετέρου το ζήτημα της πληρότητας στην κάλυψη προεπιλεγμένων εννοιών (π.χ. των στοιχείων της φύσεως). Το corpus, ωστόσο, σχεδιάστηκε κυρίως με βάση την εννοιολογική-γνωστική διάσταση των λημμάτων, το αν και κατά πόσο δηλαδή οι συγκεκριμένες δομές μπορούν να αναχθούν σε υποκείμενα εννοιολογικά μεταφορικά ή/και μεταωνυμικά σχήματα που διευκολύνουν την πρόσληψη αφηρημένων εννοιών.

Από σημασιολογική άποψη, οι φράσεις που εξετάζονται στο άρθρο, αλλά και όλα τα λήμματα του corpus υπάγονται στην ευρύτερη κατηγορία της *φύσης*. Επειδή όμως η *φύση* μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει πάμπολλα και ετερόκλητα στοιχεία, και με δεδομένη την αμφίδρομη σχέση μεταξύ των σημασιολογικών πεδίων και της εξωγλωσσικής πραγματικότητας (Μότσιου 1994:175), το αχανές 'πεδίο' της φύσεως προτείνεται να διαιρεθεί εσωτερικά σε επιμέρους σημασιολογικά - εννοιακά πεδία (π.χ. τα στοιχεία της φύσεως: φως, σκοτάδι, νερό, αέρας, γη κ.λπ., τα φυσικά φαινόμενα και μεγέθη: βρασμός, ψύξη, θερμότητα, ψυχρότητα κ.λπ., τα φυσικά σώματα: μέταλλα κ.ά.), καθένα από τα οποία αξιοποιείται από την νεοελληνική γλωσσική κοινότητα ως πηγή για τον σχηματισμό μη κυριολεκτικών σχημάτων της σκέψης και των αντιστοιχών φράσεων. Με βάση τα επιμέρους εννοιακά πεδία κατηγοριοποιήθηκαν και ταξινομήθηκαν τα λήμματα στο corpus και από το υλικό που το καθένα περιλαμβάνει αντλήθηκαν - επιλεκτικά - συγκεκριμένες φράσεις για να καλύψουν τις ανάγκες των

επιχειρημάτων του παρόντος άρθρου¹. Συγκεκριμένα, τα εννοιακά πεδία της *φωτιάς*, της *γης* και του *νερού* (φυσικά στοιχεία), του *αστεριού* (φυσικό σώμα) και του *λαδιού* (φυσικό προϊόν) χρησιμοποιούνται στα επόμενα ως πηγές για να αποδώσουν τις αφηρημένες έννοιες της συναισθηματικής έντασης, του ζωτικού χώρου και της ισχύος, της διαχείρισης πόρων, της αξιολόγησης και της καταβολής προσπάθειας αντιστοίχως, ενώ το εννοιακό πεδίο του *φωτός* παρουσιάζεται σε όλο το παραγωγικό του εύρος.

2. Το θεωρητικό υπόβαθρο – γενικά

Οι ιδιοματισμοί αντιμετωπίζονται παραδοσιακά από τη θεωρία της γλώσσας ως εκτεταμένες λεξικοποιημένες δομές, με σημασία που δεν προκύπτει αθροιστικά από τις σημασίες των επιμέρους συστατικών τους (Fernando 1978:317, 1996:7-8, Swinney & Cutler 1973:4, Davies 1982:70, Strässler 1982:79, Cooper 1986:180, για την ελληνική φρασεολογία Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Ευθυμίου (2006), Θώμου (2011), Γαβριηλίδου (2001, 2008, 2009), Μουστάκη (1992) και Fotopoulou (1993). Με άλλα λόγια θεωρούνται κάτι σαν «μεγάλες λέξεις», αυτόνομες και ανεξάρτητες η μία από την άλλη και με περιεχόμενο εν πολλοίς καθιερωμένο και συμβατικό (Palmer 1981²:79, Carter 1987:58, Cruse 1987²:37), έτσι ώστε να μπορούν να ανακληθούν ανά πάσα στιγμή από το νοητικό λεξικό ως απλά λεξήματα, για να καλύψουν τις ανάγκες της επικοινωνιακής περιστάσης

Στην πραγματικότητα, ακόμη και η πιο βιαστική ματιά σε σώματα κειμένων ή σε συλλογές εκφράσεων, όπως το corpus που προαναφέρθηκε, υποδεικνύει ότι οι ιδιοματισμοί ομαδοποιούνται, ιεραρχούνται και οργανώνονται γύρω από κεντρικούς πόλους, και μάλιστα όχι τυχαία, αλλά με βάση το κριτήριο της σημασίας. Και επειδή πρόκειται για σημασία συχνά μη κυριολεκτική, η ανάλυση των φράσεων προτείνεται να ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο της συζήτησης για τους δύο βασικούς, εννοιολογικούς και γλωσσικούς μηχανισμούς παραγωγής μη κυριολεκτικών σημασιών, τη μεταφορά και τη μετωνυμία, και, φυσικά, στην έρευνα για τη μεταξύ τους διαπλοκή και τον σχηματισμό ευρύτερων συστημάτων και ιεραρχιών. Επίσης, η αναφορά στο εννοιολογικό επίπεδο σχηματισμού των φράσεων, το οποίο προηγείται του γλωσσικού, υποδεικνύει ότι ο προβληματισμός για τη φύση και τη λειτουργία των ιδιοματικών δομών λαμβάνει γνωστική κατεύθυνση.

3. Ως προς το σχήμα της μεταφοράς

Από γνωστική άποψη, οι ιδιοματισμοί αντιμετωπίζονται ως γλωσσική απόδοση των υποκείμενων εννοιολογικών μεταφορικών σχημάτων (conceptual metaphor) (Lakoff & Johnson 1980:21), δηλαδή των μηχανισμών κατανόησης αφηρημένων εννοιών με τους όρους της καθημερινής εμπειρίας. Υπό την έννοια αυτή, υποστηρίζεται ότι οι εκφράσεις αντικατοπτρίζουν στην επιφανειακή δομή της γλώσσας κάθε τέτοιο σχήμα, δηλαδή ένα συγκεκριμένο σύστημα δι-εννοιολογικών αντιστοιχίσεων (cross domain mapping) ανάμεσα στο συγκεκριμένο και το αφηρημένο. Με τις αντιστοιχίσεις αυτές δύο κατά βάση διαφορετικές μεταξύ τους έννοιες (η συγκεκριμένη και η αφηρημένη) προσεγγίζουν η μία την άλλη προς όφελος της κατανόησης (Lakoff 1993²:203, Gibbs 1994:248-9, Kövecses 2002:4, Niemeier 2003:196, Deignan 2005:14, Βελούδης 2005:182).

Για παράδειγμα, το φυσικό στοιχείο της *φωτιάς* και η διαδικασία της *καύσης* μπορούν να συγκροτήσουν ένα εννοιακό πεδίο – πηγή για εκφράσεις, όπως οι ακόλουθες:

(1) Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ

- α) (κάτι) με καίει
- β) καίγεται η καρδιά μου
- γ) ανάβω φωτιές (σε κάποιον)
- δ) παίρνω φωτιά (με το πρώτο)
- ε) (είμαι / γίνομαι) πυρ και μανία κ.ά.

¹ Το σύνολο του corpus περιλαμβάνει ενενήντα (90) επιμέρους σημασιολογικά – εννοιακά πεδία και περίπου 3000 λήμματα. Παραμένει αδημοσίευτο, αλλά βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη Γλωσσολογίας του Ε.Κ.Π.Α.

Στις δομές αυτές ένα σαφές και συγκεκριμένο στοιχείο του φυσικού κόσμου (*φωτιά, καύση*) συνδέεται εννοιολογικά με το ασαφές και μη μετρήσιμο μέγεθος της έντασης των ανθρώπινων συναισθημάτων, πράγμα που προσδίδει εννοιολογική προσβασιμότητα στο ασαφές, δηλαδή διευκολύνει την πρόσληψη και κατανόησή του. Πρόκειται, στην ουσία, για έναν τρόπο εννοιολογικής υπαγωγής των στοιχείων της φυσικής εμπειρίας, όπως αυτή γίνεται αισθητή διά του σώματος, στις ανάγκες έκφρασης της αφηρημένης σκέψης (Holme 2003:391, Βελούδης 2005:178), ειδικότερα σε σχέση με την περίπλοκη φύση και γλώσσα των ανθρώπινων συναισθημάτων (Kövecses 1990, Kövecses 2000, Gavriilidou 2002, Γαβριηλίδου 2002). Και επειδή η υπαγωγή εδώ γίνεται με όρους μεταφορικούς, μπορεί να θεωρηθεί ότι οι φράσεις (1) εντάσσονται στο εννοιολογικό μεταφορικό σχήμα *Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ*² που αποτελεί τη βάση τους και δικαιολογεί την παρουσία και τη χρήση τους στον λόγο. Παράλληλα, η καθεμία από τις φράσεις αντιστοιχεί σημασιολογικά σε ένα ιδιαίτερο είδος συναισθηματικής έντασης, στο εσωτερικό του ίδιου εννοιολογικού πλαισίου, δηλαδή καμία δεν είναι ισοδύναμη με την άλλη και καμία δεν μπορεί να υποκατασταθεί από άλλη ή από κάποιο κυριολεκτικό ισοδύναμο, χωρίς (μερική έστω) διατάραξη της σημασιολογικής ισορροπίας.

Επιπλέον, εφόσον η κοινή εμπειρία αποτελεί τη βάση της εννοιολογικής δομής και η εννοιολογική τη βάση της γλωσσικής, οι μεταφορικές έννοιες που βασίζονται στην εμπειρία και ενσωματώνονται στους ιδιωτισμούς (Kövecses 2002:177, Steen & Gavins 2003:9) έχουν τη δύναμη όχι μόνο να περιγράφουν, αλλά και να διαμορφώνουν εν μέρει την εξωγλωσσική πραγματικότητα, όπως ο *άνθρωπος* την αντιλαμβάνεται (Lakoff & Johnson 1980:144, 1999:63). Επ' αυτού, ένα απτό παράδειγμα από το εννοιακό πεδίο του φυσικού σώματος του *αστεριού* μπορεί να θεωρηθεί το σύμπλεγμα των στοιχείων της καθημερινότητας (ξενοδοχείων, εστιατορίων, ποτών κ.ά.) που αξιολογούνται με το σύμβολο και το γλωσσικό σημείο του αστεριού (π.χ. *ξενοδοχείο πέντε αστερών*), εφόσον στη Νέα Ελληνική λειτουργεί το εννοιολογικό μεταφορικό σχήμα ταύτισης του αστεριού με τις έννοιες του πολύτιμου, του αξιόλογου κ.λπ.. Σημειωτέον δε ότι το συγκεκριμένο σχήμα αποτελεί μία έκφανση της ευρύτερης, προσανατολιστικού χαρακτήρα εννοιολογικής μεταφοράς *ΤΟ ΚΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ (ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΑΦΟΣ)* που υλοποιείται και σε άλλα εννοιακά πεδία (π.χ. του *ουρανού*, σε φράσεις όπως *βρίσκομαι στον έβδομο ουρανό, πετάω στα σύννεφα* κ.ά.) (Δημοπούλου 2010:294).

Από την άλλη μεριά, η λίγο πολύ παγιωμένη και σταθερή μορφή του συνόλου των συναφών φράσεων όχι μόνο αποκαλύπτει, στο επίπεδο της σκέψης, έναν γενικό τρόπο διαμόρφωσης των καθημερινών εννοιών, αλλά και συγκροτεί, στο επίπεδο της γλώσσας, μια παρακαταθήκη σταθερών μεταφορικών σημασιών, κοινή και διαθέσιμη σε όλα τα μέλη της γλωσσικής κοινότητας. Όλα αυτά, πάντως, δεν σημαίνουν ότι οι χρήστες της γλώσσας, κάθε φορά που προσλαμβάνουν ή αναπαράγουν μία έκφραση, ανακαλούν στον νου τους το σχήμα ή τα σχήματα. Απλώς τα σχήματα είναι εκεί και λειτουργούν ασυνείδητα, φέρνοντας τον ομιλητή σε θέση να διατρέχει με άνεση τις απαιτητικές έννοιες που αποδίδουν (Gibbs 1994:306-7).

Στο σημείο τούτο υπεισέρχεται και η έννοια του πολιτισμικού πλαισίου λειτουργίας των μεταφορικών ιδιωτισμών που μπορεί να θεωρηθεί ως ένας επιπρόσθετος παράγοντας διαμόρφωσης της σημασίας και προσδιορισμού της χρήσης τους: Εφόσον οι αφηρημένες έννοιες κατανοούνται (εν μέρει) με βάση συγκεκριμένους τομείς της φυσικής εμπειρίας, είναι εύλογο πως η κάθε πολιτισμικά προσδιορισμένη οργάνωση της εμπειρίας αυτής και η διαμόρφωση σχετικών αντιλήψεων επηρεάζει τον σχηματισμό τους. Με άλλα λόγια, τα συμβατικά μεταφορικά σχήματα, που παράγουν τους ιδιωτισμούς, περικλείουν και τα συμβατικά σχήματα σκέψης της γλωσσικής κοινότητας, στην οποία κυκλοφορούν οι ιδιωτισμοί (Lakoff & Johnson 1980:22, Kövecses 1999:67, 2007²:284, Radden 2003:102).

Λόγου χάρη, στο μεταφορικό σχήμα της Ελληνικής που συνδέει την καταβολή οποιασδήποτε προσπάθειας (σωματικής, ψυχολογικής κ.λπ.) με την έκθλιψη του ελαιοκάρπου και την εξαγωγή του λαδιού, περιλαμβάνονται φράσεις, όπως οι (2):

(2) *Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ / Ο ΚΟΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΓΩΓΗ ΛΑΔΙΟΥ*

- α) *βγάζω το λάδι (κάποιου)*
β) *μου βγαίνει το λάδι κ.ά.*

² Αποδίδεται με κεφαλαία στοιχεία μικρού μεγέθους, όπως έχει καθιερωθεί.

Στα δείγματα αυτά, οι επιμέρους μεταφορικές συνεπαγωγές (metaphorical entailments)³, δηλ. οι αυτόματες διαδικασίες μεταβίβασης γνωστικών λεπτομερειών που προέρχονται από τα βαθύτερα εικονιστικά περιγράμματα (image schemata) και διαμορφώνουν τις φράσεις (Kövecses 2002:94), είναι εμπλουτισμένες με στοιχεία από το νεοελληνικό πολιτισμικό σύμπαν, εφόσον οι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας, ιδίως στα πλαίσια της παλαιότερης αγροτικής κοινωνίας, έχουν ακούσει, δει, βιώσει κ.λπ. κάποιες λεπτομέρειες σχετικά με τη διαδικασία παραγωγής του λαδιού και με βάση αυτές επινόησαν τις φράσεις. Στη συνέχεια μπορούν και να χρησιμοποιήσουν το γνωστικό αυτό υλικό, αν επικρατήσει η σχετική γλωσσο-πολιτισμική επιλογή, για να εμπλουτίσουν το σχήμα, ή, αντίθετα, να το παραμερίσουν τελείως και οι φράσεις να μην πολλαπλασιαστούν ή / και να περιπέσουν σε αχρηστία. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο πολιτισμικός παράγοντας, μαζί με την εννοιολογική – κοινωνική διάσταση και τη φραστική παγίωση, μεγιστοποιούν το γνωστικό όφελος των μεταφορικών ιδιοματισμών (Radman 1997:113, Crisp 2003:101).

4. Ως προς το σχήμα της μετωνυμίας

Στο επίπεδο της γλωσσικής πλήρωσης, η εμφάνιση ιδιοματικών εκφράσεων μετωνυμικού χαρακτήρα υποδεικνύει την ύπαρξη εννοιολογικών μετωνυμικών σχημάτων, δηλαδή φυσικών συστημάτων συνεπαγωγών, τα οποία λειτουργούν στο εσωτερικό του ίδιου εννοιακού πεδίου (Radden & Kövecses 1999:17, Kövecses 2002:145, Barcelona 2003a:13, Barcelona 2003b:32-33), εξομαλύνοντας εννοιολογικά, με άλλα λόγια διευκολύνοντας την κατανόηση των δεδομένων που προσλαμβάνει ο ανθρώπινος νους. Η διευκόλυνση επιτυγχάνεται με την αναγωγή ενός μέλους του εννοιακού πεδίου στη θέση του πρωτοτύπου που μπορεί να υποκαταστήσει εννοιολογικά ολόκληρη την κατηγορία (Radden & Kövecses 1999:18). Σχετικό είναι το παράδειγμα από το εννοιακό πεδίο του φυσικού στοιχείου του νερού:

(3) ΤΟ ΝΕΡΟ ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΥΤΟΥ

- α) ανοίγω / κλείνω το νερό
- β) το νερό τρέχει / σταματάει / κόβεται
- γ) ρίχνει νερό (= βρέχει)
- δ) πληρώνω το νερό (= το λογαριασμό) κ.ά.

Το σχήμα αυτό λειτουργεί κατ' αρχάς συσχετιστικά, εφόσον συνάπτει την κεντρική έννοια του νερού με τις επιμέρους έννοιες που σχετίζονται με αυτό (παροχή, διαχείριση), αλλά ταυτόχρονα και αιτιολογικά, αφού η συνολική επιλογή των λέξεων σε κάθε φράση υπηρετεί άριστα την κατανόηση, χωρίς ανάγκη προσφυγής στις επιμέρους έννοιες για λόγους ακριβολογίας. Παράλληλα, επειδή οι συγκεκριμένες δομές είναι βαθιά θεμελιωμένες στην εμπειρία και υφίστανται τη δοκιμασία της συχνής χρήσης και τριβής στη νεοελληνική γλωσσική κοινότητα, έχουν εν μέρει αποχρωματιστεί ως προς τον στερεοτυπικό (figurative) και μη κυριολεκτικό χαρακτήρα τους και εκλαμβάνονται – πρόχειρα – ως κυριολεκτικές, χωρίς αυτό να μειώνει τη μετωνυμική θεμελίωση του σχηματισμού τους. Σε τελική ανάλυση, ακριβώς λόγω της πολιτισμικής καταξίωσης και της παγίωσης στη μορφή και τη σημασία τους, οι εκφράσεις αυτές, αλλά και όλοι οι νεοελληνικοί μετωνυμικοί ιδιοματισμοί, αποκαλύπτουν χρήσιμα στοιχεία για τον τρόπο σχηματισμού και κυκλοφορίας των εννοιών και άρα διαθέτουν υψηλή γνωστική λειτουργικότητα (Barcelona 2003a:14).

5. Ως προς τη διαπλοκή των δύο σχημάτων

Στον καθημερινό λόγο εμφανίζονται ιδιοματισμοί που πραγματώνουν χαρακτηριστικά και των δύο μηχανισμών (μεταφοράς και μετωνυμίας), είτε κατ' ακολουθία είτε συνδυαστικά και σε διαφορετικό βαθμό κάθε φορά. Αυτό υποδεικνύει τον σύνθετο χαρακτήρα του ανθρώπινου αντιληπτικού συστήματος και τις δομικά περίπλοκες σχέσεις αλληλεξάρτησης και επικάλυψης, οι οποίες αναπτύσσονται στο πλαίσιο του για τον εννοιολογικό σχηματισμό και τη γλωσσική αποτύπωση πιο

³Ο όρος απαντά και στον Βελούδη (2005:190).

απαιτητικών εννοιών (Goossens 1995a:161, Barcelona 2003a:9, 2003c:232, Dirven 2003b:88). Στην πράξη έχουν γίνει απόπειρες κατηγοριοποίησης των σύνθετων εκφράσεων, με αναγωγή στα αντίστοιχα σχήματα (Barcelona 2003a:9-12, Goossens 1995a:159-174, 1995b:175-204, 2003:149-169), η γλωσσική πραγματικότητα ωστόσο υπερβαίνει κάθε τυπολογία, με εξαίρεση την κυρίαρχη τάση της ενσωμάτωσης της απλούστερης διαδικασίας (της μετωνυμίας) μέσα στην πολυπλοκότερη (τη μεταφορά). Η τάση αυτή υλοποιείται συνήθως με τη συγκρότηση σύνθετων σχημάτων, στα οποία η μεταφορική αναλογία εδράζεται πάνω σε μετωνυμική γειννίαση, και στη γενετική παραγωγή ανάλογων φράσεων. Έστω το ακόλουθο παράδειγμα από το εννοιακό πεδίο της γης στη Νέα Ελληνική:

(4) Ο ΖΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ / Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΙΣΧΥΟΣ ΕΙΝΑΙ ΓΗ (ΕΔΑΦΟΣ / ΤΟΠΟΣ)

- α) *κερδίζω έδαφος (= προχωρώ: ο στρατός ~ // αποκτώ πλεονέκτημα: η άποψη ~)*
β) *χάνω έδαφος (= υποχωρώ: ο στρατός ~ // χάνω το πλεονέκτημα: η άποψη ~)*
γ) *κάνω τόπο (= αφήνω ελεύθερο χώρο: Κάνε τόπο να περάσω! // αφήνω ελευθερία κινήσεων: Κάντε τόπο στα νιάτα!)*
δ) *πιάνω τόπο (= έχω αποτέλεσμα: Φρόντισε οι ενέργειες σου να πιάνουν τόπο!)*
ε) *αφήνω στον τόπο (= σκοτώνω ακαριαία: Με ένα χτύπημα τον άφησε στον τόπο.)*

Οι φράσεις (4) αποτελούν κατ' αρχάς τυπικούς μεταφορικούς ιδιωματισμούς και μπορούν να αναχθούν όλες στο εννοιολογικό μεταφορικό σχήμα *Ο ΖΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ / Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΙΣΧΥΟΣ ΕΙΝΑΙ ΓΗ (ΕΔΑΦΟΣ / ΤΟΠΟΣ)*, εφόσον σε αυτές η συγκεκριμένη σημασία (*τόπος, έδαφος*) χρησιμοποιείται ως αφετηρία για να γίνει αντιληπτή και να εκφραστεί η αφηρημένη έννοια – στόχος (*έκφραση ισχύος, αποτελεσματικότητα*). Ωστόσο, η μακρινή και εν πολλοίς αυθαίρετη αυτή μεταφορική μεταβίβαση βρίσκει γνωστική αιτιολογία, αν θεωρηθεί ότι βασίζεται στη θεμελιωμένη στην εμπειρία εννοιολογική μετωνυμία *Η ΓΗ ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΒΑΣΗΣ / ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ*. Παράλληλα, εσωτερικά του σχήματος οι φράσεις διαφοροποιούνται δομικά και εννοιολογικά, όπως μπορεί να γίνει αντιληπτό και από την απόδοση της σημασίας και τα παραδείγματα χρήσης που δίνονται επί τούτου σε παρένθεση. Συγκεκριμένα, οι (4) (α), (β) και (γ) είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν αφενός μετωνυμικά, αν το περικείμενο επιβάλλει την υπερίσχυση της σχέσης γειννίασης ανάμεσα στη διαχείριση του εδάφους και στην αντίστοιχη κίνηση (προώθηση, υποχώρηση και παραμερισμός) και αφετέρου μεταφορικά, αν βάσει περικειμένου κυριαρχήσει η μεταφορική ομοιότητα ανάμεσα στη διαχείριση εδάφους και στην απόκτηση ή απώλεια πλεονεκτήματος, ενώ οι (4) (δ) και (ε) λειτουργούν κατά βάση μεταφορικά. Επομένως, ορισμένοι ιδιωματισμοί μπορούν να κινηθούν σε δύο επίπεδα (μετωνυμικό – μεταφορικό), τα οποία εναλλάσσονται ελεύθερα στον λόγο, χωρίς οι χρήστες της γλώσσας να συνειδητοποιούν τη διαφορά τους.

Πρόκειται στην ουσία για τη γλωσσική αποτύπωση της ύπαρξης ενός εννοιολογικού συνεχούς από τη μετωνυμία προς τη μεταφορά ή, ορθότερα, ενός συνεχούς από την κυριολεξία προς την ποιητική ή / και συμβολική χρήση της γλώσσας, βασικά ενδιάμεσα στάδια του οποίου αποτελούν η μετωνυμία και η μεταφορά (Radden 2003:93, Niemeier 2003:198, Deignan 2005:62-5). Στον φωνούμενο λόγο το συνεχές αποτυπώνεται με τη δημιουργία αναλόγων εκφράσεων, μερικές από τις οποίες παγιώνονται δομικά και σημασιολογικά και απαρτίζουν τους ιδιωματισμούς, γίνονται δε αντιληπτές και αυτές υπό μορφή συνεχούς ως προς την απόκλιση της σημασίας τους από την κυριολεξία (Cacciari 1993:31-2) και ως προς την κατανόηση και ερμηνεία τους (Cacciari & Tabossi 1988:680).

6. Ως προς τον σχηματισμό συστημάτων και ιεραρχιών

Η εστίαση στη γνωστική λειτουργικότητα του μεταφορικού και του μετωνυμικού μηχανισμού, όπως αποκαλύπτεται από την παρουσία των ιδιωματισμών στον λόγο, μπορεί να οδηγήσει σε όλο και περισσότερες γενικεύσεις και αφαιρέσεις και στην υπόθεση ότι συγκροτούνται ολόκληρες ιεραρχίες και συστήματα ιεραρχιών μεταφορικών και μετωνυμικών σχημάτων, βάσει των οποίων οργανώνεται και χρησιμοποιείται μέρος του λεξιλογίου (Lakoff 1993²:222, Lakoff & Johnson 1999:63-64, Feyaerts 2003:68-9). Σύμφωνα με τη συλλογιστική αυτή, οι ιδιωματισμοί μπορούν να αποκαλύψουν την

εσωτερική δομή του διαμορφούμενου συστήματος, αφού με την πάγια και συμβατική μορφή τους αντικατοπτρίζουν τους κόμβους κατασκευής του.

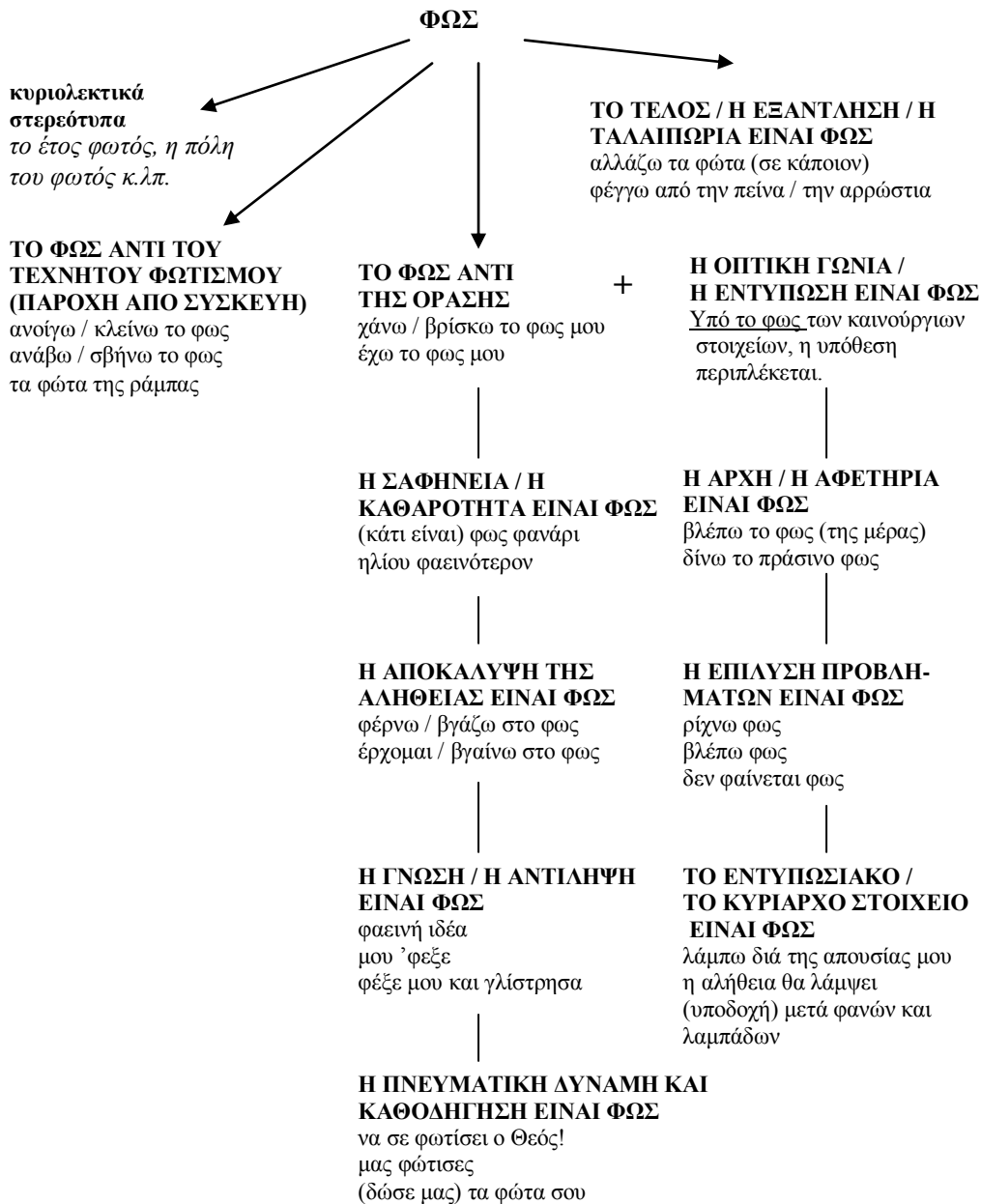
Ειδικά για τη Νέα Ελληνική, αν θεωρηθεί ότι οι έννοιες που σχετίζονται με τη φύση συγκροτούν ένα αχανές πεδίο, τέτοιες ιεραρχίες σχημάτων συγκροτούνται γύρω από κεντρικά λεξήματα – σημασίες του πεδίου (π.χ. *η γη, το φως, το νερό, ο αέρας, τα διάφορα φυτά* κ.λπ.), τα οποία διαμορφώνουν τα εννοιικά πεδία – πηγή (source fields), δηλαδή λειτουργούν ως εμπειρική βάση για τη μη κυριολεκτική σύλληψη αφηρημένων εννοιών και τη γλωσσική απόδοση των εννοιών αυτών μέσω των ιδιωματοσμών (target fields). Για παράδειγμα, από τη φυσική εμπειρία της βίωσης του φωτός πηγάζει ένα ολόκληρο σύστημα μη κυριολεκτικών σχημάτων – φορέων σημασιών και αναλόγων εκφράσεων, το οποίο οργανώνεται ως ακολούθως:

Κατ' αρχάς, εκτός από τις ολιγάριθμες κυριολεκτικές στερεοτυπικές εκφράσεις, επιστημονικού και πολιτισμικού χαρακτήρα (π.χ. *το έτος φωτός, η πόλη του φωτός*), συγκροτούνται δύο θεμελιώδη μετωνυμικά σχήματα: *ΤΟ ΦΩΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΤΕΧΝΗΤΟΥ ΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΠΑΡΟΧΗ ΦΩΤΟΣ ΑΠΟ ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΣΚΕΥΗ)* και *ΤΟ ΦΩΣ ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΟΡΑΣΗΣ*. Το πρώτο από αυτά αντικατοπτρίζει τη βασική μετωνυμική σύνδεση ανάμεσα σε στενότερες και ευρύτερες οντότητες εντός του ίδιου εννοιικού πεδίου και υλοποιείται γλωσσικά μέσω τυπικών μετωνυμικών ιδιωματοσμών υψηλής συχνότητας (π.χ. *ανοίγω / κλείνω το φως*) ή συνδυασμών μετωνυμίας και μεταφοράς (*τα φώτα της ράμπας*). Το δεύτερο βασίζεται στην εξίσου θεμελιώδη σχέση γειννίασης ανάμεσα στο ερέθισμα (φως) και την αίσθηση (όραση) και πραγματώνεται με ανάλογα συχνές και οικείες εκφράσεις (π.χ. *χάνω / βρίσκω το φως μου*), ταυτόχρονα όμως εμπλέκεται και με τον μεταφορικό σχηματισμό *Η ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ / Η ΕΝΤΥΠΩΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ*, παράγοντας ανάλογες εκφράσεις (π.χ. *Υπό το φως των καινούργιων στοιχείων, η υπόθεση περιπλέκεται*) και συγκροτώντας ένα σύνθετο μετωνυμικό – μεταφορικό σχήμα. Το σχήμα αυτό διαθέτει υψηλή γνωστική αξία διότι αποτελεί τη βάση, από την οποία εξακτινώνονται τα συστήματα σχημάτων που συνδέουν το φως και την όραση με τη σκέψη και το συναίσθημα.

Συγκεκριμένα, από την κυριολεκτική πηγή του φωτός πηγάζει ένα σύστημα μεταφορικών ταυτίσεων, με το οποίο συλλαμβάνονται εννοιολογικά και αποδίδονται γλωσσικά διάφορα επίπεδα αντίληψης και αφηρημένης σκέψης: *Η ΣΑΦΗΝΕΙΑ / Η ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ, Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ, Η ΓΝΩΣΗ / Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ* και *Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΑΙ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ*. Τα σχήματα αυτά κλιμακώνονται από το απλούστερο στο (σημασιολογικά) συνθετότερο και από το λιγότερο προς το περισσότερο αφηρημένο, αναγόμενα όλα στο προηγούμενο σύνθετο, μετωνυμικό – μεταφορικό σχήμα, και πραγματώνονται γλωσσικά με ιδιωματοσμούς οικείους και σημασιολογικά παραγωγικούς (π.χ. *κάτι είναι φως φανάρι, φέρνω στο φως, (δίνω) τα φώτα μου, να σε φωτίσει ο Θεός!, μας φωτίσε!*), με μεταφορικό κυρίως χαρακτήρα και διακύμανση ως προς την παγίωση της μορφής (π.χ. *βγαίνω στο φως, μου 'φεξε, φέξε μου και γλίστρησα!*).

Από την άλλη μεριά, από τη βασική ταύτιση του φωτός και της όρασης με την οπτική γωνία και την εντύπωση εξαρτάται και μία δεύτερη, επίσης κλιμακούμενη ομάδα μεταφορικών σημασιών, η οποία οργανώνεται γύρω από τα σχήματα: *Η ΑΡΧΗ / Η ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ, Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ* και *ΤΟ ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΟ / ΤΟ ΚΥΡΙΑΡΧΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ (ΛΑΜΨΗ)*. Ως προς το πρώτο, αξίζει να σημειωθεί η διαπλοκή της κυριολεκτικής πηγής με το φυσικό φαινόμενο της ημέρας στη μεταφορική αντιστοίχιση του πρωινού φωτός με την αρχή της ανθρώπινης ζωής (π.χ. *βλέπω το φως (της μέρας), το λυκαυγές της ζωής*), αλλά και η παρεμβολή του πολιτισμικού στοιχείου στις σχηματιζόμενες φράσεις (π.χ. στον μεταφορικό ιδιωματοσμό: *δίνω (σε κάποιον) το πράσινο φως*) αντίθετα, στο δεύτερο και το τρίτο υφεισέρχεται και ο παράγοντας της συναισθηματικής συμμετοχής αυτού που μεταχειρίζεται την έκφραση, με συνέπεια τον ανάλογο «χρωματισμό» της σημασίας. Τούτο γίνεται ιδιαίτερα φανερό σε δομές, όπως λ.χ. *φως στο βάθος του τούνελ ή λάμπω διά της απουσίας μου*, οι οποίες μπορούν να προσλάβουν δραματικό, ειρωνικό, σαρκαστικό κ.λπ. τόνο ανάλογα με την περίπτωση. Τέλος, παρατηρείται και το περιορισμένα παραγωγικό μεταφορικό σχήμα *ΤΟ ΤΕΛΟΣ / Η ΕΞΑΝΤΛΗΣΗ / Η ΤΑΛΑΙΠΩΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ*, το οποίο συγκροτείται εκτός των βασικών συστημάτων και πραγματώνεται γλωσσικά με οικείες εκφράσεις (π.χ. *αλλάζω τα φώτα (σε κάποιον)*).

Το διαμορφούμενο σύνολο μπορεί να παρασταθεί και σχηματικά ως εξής:

7. Συμπεράσματα

Τα παραπάνω υποδεικνύουν ότι οι ιδιωματικές σημασίες στο σημασιολογικό πεδίο της φύσεως στη Νέα Ελληνική δεν παράγονται αυθαίρετα ούτε καταγράφονται στο νοητικό λεξικό ανεξάρτητα, αλλά εμφανίζονται πλήρως αιτιολογημένες με βάση τα υποκείμενα σχήματα, ιεραρχίες και συστήματα και σημασιολογικά δομημένες έτσι ώστε να καλύπτουν ευρύ φάσμα των μεταφορικών ή / και μετωνυμικών αντιστοιχίσεων στο εσωτερικό των σχημάτων. Επομένως, οι αντιστοιχες παγιωμένες εκφράσεις αποτελούν περίπλοκους μηχανισμούς, με χαρακτήρα πρώτα εννοιολογικό και μετά γλωσσικό, και μπορούν να θεωρηθούν ως ένα χαρακτηριστικό δείγμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα

στο γνωστικό και το γλωσσικό σύστημα του ανθρώπου, δηλαδή ανάμεσα στον σχηματισμό ορισμένων (καθημερινών) εννοιών και τη γλωσσική τους απόδοση⁴.

Παράλληλα, από λειτουργική άποψη, οι ιδιοματικές εκφράσεις της φύσεως δεν συνιστούν αδρανή στοιχεία της γλώσσας, αλλά γνωστικά απαραίτητες μεταφορικές ή / και μετωνυμικές μονάδες που εξαρτώνται – σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό – και από κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Έτσι, άλλωστε, εξηγείται και η γενική δυσκολία κυριολεκτικής παράφρασης ή εύρεσης κυριολεκτικού αντιστοίχου για την καθεμία από αυτές. Επίσης, ως παγιωμένες και συμβατικές δομές, οι νεοελληνικοί ιδιοματισμοί της φύσης μπορούν να θεωρηθούν ως σημαντικός παράγοντας προώθησης τόσο της απαραίτητης για την επικοινωνία συνεκτικότητας των νοημάτων όσο και της σημασιολογικής διαφοροποίησης, δηλαδή του εμπλουτισμού και της ανανέωσης του λεξιλογίου (Fernando 1996:215, Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Ευθυμίου 2006:18). Επιπλέον, η πολιτισμική διάσταση της σημασίας τους καθιστά τις εκφράσεις αυτές παράγοντα κοινωνικής συνοχής (Levorato 1993:126), στο μέτρο που αποτελούν συνδεδετικό κρίκο μεταξύ των μελών της νεοελληνικής γλωσσικής κοινότητας, αλλά και σημείο διαφοροποίησης από τα μέλη άλλων κοινοτήτων.

Γενικότερα, οι ιδιοματισμοί αποτελούν για τους ομιλητές καθημερινές αξίες: όλοι μας σκεφτόμαστε και εκφραζόμαστε με αυτούς και δι’ αυτών, χωρίς να συνειδητοποιούμε το μεταφορικό ή/και μετωνυμικό τους υπόβαθρο. Άρα, η ύψιστη λειτουργικότητά τους συνίσταται στο ότι μετατρέπουν τη φαντασιακή λογική και τη δημιουργικότητα του μη κυριολεκτικού λόγου σε συλλογική εννοιολογική κατάκτηση και τρέχον επικοινωνιακό νόμισμα.

Βιβλιογραφία

α) ελληνόγλωσση

- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Άννα και Αγγελική Ευθυμίου. 2006. *Οι Στερεότυπες Εκφράσεις και η Διδακτική της Νέας Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας*. επιμ. Σπύρος Α. Μοσχονάς. Αθήνα: Πατάκης
- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Άννα. 1986. *Η νεολογία στην κοινή Νεοελληνική*. Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., 65. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Βελούδης, Γιάννης. 2005. *Η σημασία πριν, κατά και μετά τη γλώσσα*. Αθήνα: Κριτική
- Γαβριηλίδου, Ζωή. 2001. «Παροιμίες και μεταφορά.» *Γλώσσα* 53/7-16.
- Γαβριηλίδου, Ζωή. 2002. «Τάξεις Αντικειμένων: Τα συναισθήματα στη Νέα Ελληνική», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά 22^{ης} Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ.*, 90-101. Θεσσαλονίκη
- Δημοπούλου, Βαββάρα. 2010. *Το λεξιλόγιο της φύσεως στις στερεότυπες εκφράσεις και στους ιδιοματισμούς: σημασιολογική ανάλυση και εφαρμογή στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Θώμου Παρασκευή. 2011. *Λεξιλογικές συνάψεις (lexical collocations) στη Νέα Ελληνική ως ξένη γλώσσα*. Διδακτορική Διατριβή. phdtheses.ekt.gr
- Μότσιου, Β. 1994. *Στοιχεία Λεξικολογίας. Εισαγωγή στη Νεοελληνική Λεξικολογία*. < Γλωσσολογία, 9 > Αθήνα: Νεφέλη.
- Μουστάκη, Α. 1992. «Οι στερεότυπες εκφράσεις με το βοηθητικό ρήμα είμαι στα νέα ελληνικά. Στοιχεία κατανομής». *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 12^{ης} ετήσιας συνάντησης του τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. 18-20 Απριλίου 1991, 155-168*. Θεσσαλονίκη.

β) ξενόγλωσση

- Barcelona, Antonio. 2003a. “Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy.” In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, edited by Antonio Barcelona, 1-28. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, Antonio. 2003b. “On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor.” In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, edited by Antonio Barcelona, 31-58. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, Antonio. 2003c. “Clarifying and Applying the Notions of Metaphor and Metonymy within Cognitive Linguistics: An Update.” In *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, edited by René Dirven and Ralf Pörrings, 207-277. Berlin, New York: MoutondeGruyter.
- Cacciari, Cristina and Patrizia Tabossi. 1988. “The comprehension of idioms”. In *Journal of Memory and Language* 27, 668-683.

⁴ Σε συναφή συμπεράσματα για τα σχήματα και τις παγιωμένες εκφράσεις της Αγγλικής καταλήγουν οι Nayak & Gibbs 1990:329, Gibbs & Nayak 1991:94-5, Gibbs 1993a²:275, 1993b:57-8, 74, Lakoff & Johnson 1999:68 και Kövecses 2002:206.

- Cacciari, Cristina. 1993. "The Place of Idioms in a Literal and Metaphorical World" In *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*, edited by Cristina Cacciari and Patrizia Tabossi, 27-55. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Carter, Ronald. 1987. *Vocabulary. Applied Linguistic Perspectives*. London: Allen & Unwin.
- Cooper, David. A. 1986. *Metaphor*. In *Aristotelian Society Series*. Vol. 5. Oxford: Basil Blackwell.
- Crisp, Peter. 2003. "Conceptual Metaphor and its Expressions." In *Cognitive Poetics in Practice*, edited by Joanna Gavins and Gerard Steen, 99-113. London: Routledge.
- Cruse, David. A. 1987². *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davies, Martin. 1983. "Idiom and metaphor." In *Proceedings of the Aristotelian Society*. Vol 83, 67-85.
- Deignan, Alice. 2005. *Metaphor and Corpus Linguistics*. In *Converging Evidence in language and Communication Research*, Vol. 6. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Dirven, René. 2003b. "Metonymy and Metaphor: Different mental strategies of conceptualisation." In *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, edited by René Dirven and Ralf Pörings, 75-111. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Fernando, Chitra. 1978. "Towards a definition of idiom, its nature and function" In *Studies in Language*. Vol. 2(3), 313-343.
- Fernando, Chitra. 1996. *Idioms and Idiomaticity*. In *Describing English Language*, edited by John Sinclair and Ronald Carter. Oxford: Oxford University Press.
- Feyaerts, Kurt. 2003. "Refining the Inheritance Hypothesis: Interaction between metaphoric and metonymic hierarchies." In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, edited by Antonio Barcelona, 59-78. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Fotopoulou, A. 1993. *Une classification des phrases à compléments figés en grec moderne. Étude morphosyntaxique des phrases figées*. Volume I & II. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή.
- Gavriilidou, Zoe. 2002. "Ladétermination des noms des sentiments en grec moderne", *Langages* 145, 83-96, Paris: Larousse.
- Gavriilidou, Zoe. 2008. "Figement et intensité en grec moderne." *Meta* 53/2, 365-378.
- Gavriilidou, Zoe. 2009. "Les stereotypes dans les expressions figées du grec moderne." *Cahiers de lexicologie* 95/2, 71-83. Editions Classiques Garnier.
- Gibbs, Raymond W. Jr. And Nandini P. Nayak,. 1991. "Why idioms mean what they do." In *Journal of Experimental Psychology: General*. Vol.120, 93-95.
- Gibbs, Raymond W. Jr. 1993²a. «Process and products in making sense of tropes.» In *Metaphor and Thought*, edited by Andrew Ortony, 252-276. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W. Jr. 1993b. "Why Idioms Are Not Dead Metaphors" In *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*, edited by Cristina Cacciari and Patrizia Tabossi, 57-77. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gibbs, Raymond W. Jr. 1994. *The Poetics of Mind. Figurative thought, language and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press
- Goossens, Louis. 1995a. "Metaphonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in figurative Expressions for Linguistic Action." In *By Word of Mouth. Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a cognitive Perspective*, edited by Jacob L. Mey, Herman Parret and Jef Verschueren, 159-174. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Goossens, Louis. 1995b. "From Three Respectable Horses' Mouths: Metonymy and Conventionalisation in a Diachronically Differentiated Data Base." In *By Word of Mouth. Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a cognitive Perspective*, edited by Jacob L. Mey, Herman Parret and Jef Verschueren, 175-204. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Goossens, L. 2003. "Patterns of meaning extension, 'parallel chaining', subjectification, and modal shifts." In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, edited by Antonio Barcelona, 149-169 Berlin: Mouton de Gruyter.
- Holme, Randal. 2003. "Grammatical metaphor as a cognitive construct". In *Grammatical Metaphor. Views from Systemic Functional Linguistics*, edited by Anne-Marie Simon-Vandenberg, Miriam Taverniers and Louise Ravelli, 391-415. In *Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, IV – Current Issues in Linguistic Theory*, 236. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kövecses, Zoltán. 1990. *Emotion Concepts*. New York: Springer Verlag
- Kövecses, Zoltán. 1999. "Metaphor: Does It Constitute or Reflect Cultural Models?" In *Metaphor in Cognitive linguistics. Selected Papers from the Fifth International Cognitive Linguistics Conference. Amsterdam, July 1997*, edited by Raymond W. Gibbs Jr. and Gerard J. Steen, 167-188. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. IV – Current Issues in Linguistic Theory, 175. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kövecses, Zoltán. 2000. *Metaphor and Emotion*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2002. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2007². *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George. 1993². "The contemporary theory of metaphor." In *Metaphor and Thought*, edited by Andrew Ortony, 202-251. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George and Mark Johnson. 1980 *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George and Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, A Member of the Perseus Books Group.

- Levorato, Chiara M. 1993. "The Acquisition of Idioms and the Development of Figurative Competence." In *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*, edited by Cristina Cacciari and Patrizia Tabossi, 101-128. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Nayak, Nandini P. & Raymond W. Gibbs Jr. 1990. "Conceptual knowledge in the interpretation of idioms." In *Journal of Experimental Psychology: General*. Vol. 119, 315-330.
- Niemeier, Susanne. 2003. "Straight from the heart – metonymic and metaphorical explorations." In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, edited by Antonio Barcelona, 195-213. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Palmer, F. R. 1981². *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radden, Günter and Zoltán. Kövecses. 1999. "Towards a Theory of Metonymy." In *Metonymy in Language and Thought*, edited by Klaus-Uwe Panther and Günter Radden, 17-59. Human Cognitive Processing. Vol 4. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Radden, Günter. 2003. "How metonymic are metaphors?" In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, edited by Antonio barcelona, 93-108 Berlin: Mouton de Gruyter.
- Radman, Zdravko. 1997. *Metaphors: Figures of the Mind*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Steen, Gerard. J. and Joanna Gavins. 2003. "Contextualising cognitive poetics." In *Cognitive Poetics in Practice*, edited by Joanna Gavins and Gerard Steen, 1-12. London: Routledge.
- Strässler, Jürg. 1982. *Idioms in English. A Pragmatic Analysis*. (Tübingen Beiträge zur Linguistik, Vol. 183). Tübingen: Gunter Narr Verlag.